

VARIA

– KÖNYVBEMUTATÓ, RECENZIO –

KORMÁNYZÁS A DUALIZMUS KORÁBAN¹

SZABÓ ISTVÁN
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

A tavasz folyamán Szente Zoltán tollából egy valóban sok újdonságot tartalmazó könyv jelent meg. Ezt azért is fontos hangsúlyozni, mert a dualizmus a magyar történelem egy olyan korszaka, amelyről igen sok munka született, azt igen sok oldalról feldolgozták. Szente Zoltán munkája viszont azt mutatja, hogy még mindig nem eléggé. Komolyabb kutatásokkal még mindig számos új adatot, s ezzel összefüggésben számos új nézőpontot lehet feltárni.

A szerző nem titkolt célja, hogy tisztába tegye a dualizmus kormányformája körüli bizonytalanságot. Vajon Magyarország 1867 és 1918 között alkotmányos monarchia volt, vagy a parlamentarizmus már oly mértékben megerősödött, hogy hazánkat inkább a parlamentáris monarchiák közé kell sorolnunk? Ha a korszakkal foglalkozó munkákat górcső alá vesszük, ebben a kérdésben láthatóan nincs egyetértés. Az egyes szerzők hol ide, hol oda sorolják a korabeli Magyarországot.

A könyv szerkezeti felépítése logikus és jól áttekinthető. Mielőtt belevágná a kitűzött cél, a dualizmus kori magyar kormányforma tárgyalásába, egy közel 150 oldalas elemzést találhatunk egyáltalán a parlamentarizmus fogalmáról és annak más államokban való érvényesüléséről. A fogalmak és a külföldi modellek részletes tárgyalásával egy világos képet ad arról, hogy a feltett kérdés megválaszolásához mit kell vizsgálnunk a dualizmus kori magyar kormányzati rendszeren. Milyen jellemzők alapján minősíthetünk egy államot alkotmányos vagy éppen parlamentáris monarchiává. A következő jó 200 oldalas rész aztán kielemezi, hogy ezek a jellegzetességek miként érvényesültek a kiegyezés utáni magyar kormányzati rendszerben. Külön meg kell még említeni a záró, harmadik részt is, amely dualizmus kormányformájának későbbi hazai, illetőleg külföldi megítélését dolgozza fel.

¹ Szente Zoltán: Kormányzás a dualizmus korában. Budapest: Atlantisz Kiadó, 2011.

Az első rész nemzetközi áttekintése nyilvánvalóan Angliával kezdődik, hiszen a parlamentarizmus kialakulásának ez a mintaállama. A kidolgozottságon jól látható, hogy a szerző nem most ír először erről a témáról. Korábban már számos munkájában érintette az angol parlamentarizmus problémakörét, így valóban lényegre törően tudta a szigetország kormányzati rendszerének csomópontjait megvilágítani. A király és a kormány (miniszterelnök) viszonyának átalakulása, a kormány tagjainak politikai felelőssége, a parlamenti váltógazdálkodás kialakulása stb., mind-mind olyan tényezők, amelyek a parlamentarizmus kialakulásának lényeges elemei. Vajon ezek közül majd melyeket találjuk meg a dualizmuskori Magyarországon?

Az angol minta bemutatása mellett azonban nem hanyagolható el a más országokról adott áttekintés sem. Egy érdekes tényező, hogy egyes államokban (pl. III. Francia Köztársaság) a kormány nem csak a népképviselői, hanem mindkét parlamenti kamarának felelősséggel tartozott. Ezt akár egy erősebb parlamenti ellenőrzésnek, vagyis a parlamentarizmus erőteljesebb érvényesülésének is tekinthetnénk. Amiatt viszont, hogy a kormányzati munka gyakori megbénulását idézi elő, csak vegyes érzelmekkel tudunk hozzá viszonyulni. A nemzetközi áttekintésnél nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a szerző jól el tudja választani az általános fejlődési tendenciákat a nemzeti determinációktól. Ez különösen jól látható például a XIX. század második felének német, vagy osztrák alkotmányfejlődése kapcsán. A bismarcki Németországot köztudottan a félparlamentáris rendszerek közé soroljuk, hiszen a Birodalmi Kormány (a Birodalmi Kancellár) parlamentáris felelőssége erősen korlátozott volt, illetőleg a tagállamok követeit tömörítő Szövetségi Tanácsnak több sajátos előjoga volt a népképviselőket megtestesítő Birodalmi Gyűléssel szemben. Ezek azonban nagyrészt a német egység létrejöttének sajátos kompromisszumaiból következtek. A porosz-német perszónalunióból eredően az uralkodó állandó törekvése volt, hogy a birodalmi közigazgatás a porosz kormány irányítása alatt álljon. A kancellári és a porosz miniszterelnöki tisztség személyi összevonása azonban meglehetősen nehéz lett volna, ha annak a Birodalmi Gyűlés és a porosz tagállami országgyűlés bizalmát is bírnia kellett volna. Ez a kormány parlamentáris felelősségének leépítését vonta maga után. Ugyanígy a tagállami kamara megerősítésének a közvetlen célja sem a parlamentarizmus korlátozása volt. A Birodalom és a tagállamok közötti hatalmi kompromisszum még bizonyos engedményeket tett az utóbbiak javára, ami a tagállamok delegáltjaiból álló parlamenti kamara (Szövetségi Tanács) kiterjesztett jogkörein keresztül valósult meg. Ausztria egyik sajátossága pedig az volt, hogy nem alakultak ki egységes pártviszonyok, minden nagyobb nációnak (koronatartománynak) saját pártrendszere volt. Ha minden koronatartományból két-három-négy párt képviselője megjelent a Birodalmi Tanácsban, az összességében már többtucat pártot jelentett. Itt a képviselőházi többségre támaszkodó kormányt szinte lehetetlen volt alakítani, s ezért a kormány parlamentáris felelősségét is igyekeztek háttérbe szorítani. Ilyen nemzeti determináció hazánkban is volt, amely a Habsburgok uralkodásából eredt, s a kiegyezés volt az egyik fontos állomása. Az általános fejlődési tendenciák mellett tehát ezeknek az önálló sajátosságoknak az elkülönítése lényeges feladat, amelyet a szerző igen jól kezel.

Nem véletlen tehát, hogy a dualizmus kori magyar kormányzati rendszert tárgyaló rész a kiegyezés elemzésével kezdődik. A hosszú oldalakon keresztül taglalt probléma pedig az alábbi: vajon a kiegyezéssel mennyire voltak összehangolhatók sok száz éves

alkotmányos hagyományaink? Meg kellett-e „erőszakolni” a magyar alkotmányt, hogy az a kiegyezés keretei közé beilleszthető legyen, vagy minden akadály nélkül hozzáigazítható volt? Az igazság valahol a két véglet között van. Nem igaz azon állítás, miszerint a kiegyezés összeegyeztethetetlen volt történeti alkotmányunkkal, de az sem, hogy semmilyen problémát nem jelentett benne. A szerző erre vonatkozó soraiból is hasonló álláspont olvasható ki, de hogy a két véglet között hova helyezzük álláspontunkat, az még mindig egy nehéz kérdés. Jómagam erősebben a kiegyezés pártiak közé tartozom, vagyis kevesebb közjogi problémát látok benne. De ebben a kérdésben az azóta eltelt közel másfél évszázad sem juttatta nyugvópontra a vitát.

A tényleges kormányzati rendszer elemzésében kritikai megjegyzést nem lehet megfogalmazni. Mint korábban már említettem, a szakirodalomban váltakoznak az álláspontok arról, hogy az 1867 utáni kormányzati rendszerünk vajon alkotmányos vagy parlamentáris monarchia volt? Ebben a kérdésben Sente Zoltán világosan lándzsát tör az alkotmányos monarchia mellett, amit kellő érvekkel is alátámaszt. Láthattuk, hogy a szerző a külföldi minták 150 oldal terjedelmű elemzésében meghatározta a két kormányforma közötti határvonalakat. Majd mindezeket kivetítette a magyar alkotmányos szabályokra, s erre építve gyűjtötte össze érveit. A király kormányzati jogainak, az uralkodó és kormány viszonyának vizsgálata, a kormányalakítás, a miniszteri felelősség elemzése, mind-mind abba a problémakörbe tartozik, amelyek a feltett kérdés megválaszolásához szükségesek.

A széles körű forráskutatásokra támaszkodva Sente Zoltán meggyőzően állapítja meg, hogy a kiegyezés utáni kormányzati rendszerünkben a végrehajtó hatalom meghatározó tényezője az uralkodó volt. A kor viszonyaihoz képest a miniszterek politikai felelősségének kialakulása mindenképpen jelentős tényező, de ez még nem tudott olyan komoly gáttá erősödni, amely a kormány személyi összetételét jelentősen befolyásolni tudta volna. A miniszterek kiválasztásában a király meghatározó szerepe fennmaradt. Egy ilyen konstellációban vita nélkül el kell fogadnunk a szerző azon megállapítását is, hogy a miniszteri ellenjegyzés ellenőrző szerepe még nem túl erős. A választójognak, az egyes választásoknak és a pártrendszernek az elemzéséből is azt a konklúziót vonja le, hogy az Országgyűlés még nem volt képes a kormányzati tevékenység közvetlen és erős kontrolljára. Ezek a tényezők teljesen világossá teszik, hogy a kiegyezés utáni Magyarországon a parlamentarizmus jegyei még gyengék. Így a kormányformáról sem állítható, hogy parlamentáris lett volna, azt egyértelműen az alkotmányos monarchia körébe kell sorolnunk.

Egy fontos konklúziója a szerzőnek az is, hogy a korabeli monarchikus alkotmányokkal összehasonlítva a magyar államberendezkedés nem volt egyedi. A XIX–XX. század fordulóján Európában még sok alkotmányos monarchia volt. Mivel a Habsburg Birodalom 1918-ban felbomlott, tényszerű választ nem kaphatunk arra, hogy a kiegyezés keretei között a magyar kormányzati rendszert mennyire lehetett volna parlamentárisra tenni. Ferenc József ugyanis egy hajszálat sem engedett a kiegyezés közjogi rendszeréből. Az 1905/1906-os politikai válság idején jól látható volt: olyan kormányt nem nevez ki, aki a kiegyezés bármely eleméhez hozzá akar nyúlni. Ha a kormányzati rendszerben erősödnek a parlamentarizmus jegyei, az a király kormányzati befolyásának erodálódásával jár. Ez pedig csökkenti a beavatkozási lehetőségét, ha a kiegyezés rendszerét bármely oldalról támadás érné. De mindemellett itt az uralkodó

személyes hozzáállása is igen lényeges tényező. Ezek a problémák azonban a meg nem valósult jövőre vonatkoznak, amiről pro és kontra is könnyen lehet érvelni, hiszen tényszerű bizonyítékok nem állhatnak rendelkezésre.

Összefoglalóan Szente Zoltán könyvéről nyugodt szívvel mondhatjuk, hogy fontos mérföldkő a dualizmus kormányzati rendszeréről szóló munkák között. A mű megírását motiváló kérdésre, miszerint a kiegyezés utáni magyar kormányzati rendszer alkotmányos, vagy parlamentáris monarchia volt-e, világos választ ad. Ezzel pedig egy eddig nyitottnak mondható problémát tud lezárni.

RECENZIO HOLLÁN MIKLÓS: *VAGYONELKOBZÁS.
BŰNCSELEKMÉNYBŐL EREDŐ VAGYON ELVONÁSA*
CÍMŰ MŰVÉRŐL

TAHY-KISS KAROLINA
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

I. Bevezetés

1. A bemutatott kötet témája, annak jelentősége

A recenzált mű hiánypótló a tekintetben, hogy hazánkban ez az első megjelent monográfia a bűncselekményből eredő vagyon elkobzásáról. A téma jelentőségét az intézkedés büntetőjog határán való elhelyezkedése, és egyben magának a szankciórendszernek jogági határai (lásd büntethetőségtől független alkalmazás, bizonyítási könnyítések) adják, és éppen ettől az interdiszciplináris jellegtől lesz a kötet igazán érdekes és több mint egy jogintézmény elemző magyarázata.

A bűncselekményből eredő vagyon elkobzása szoros összefüggésben áll a tulajdonhoz való joggal, ugyanakkor elsődleges célja a bűncselekményből eredő vagyon elvonása útján annak megakadályozása, hogy az illegális tevékenységből eredő vagyonnal az elkövető (vagy más személy) gazdagodjon, esetlegesen azt újabb bűncselekmények elkövetéséhez használja. Az intézkedés szabályozása, illetve alkalmazása kapcsán egyensúlyra kell törekedni a tulajdonhoz való jog korlátozása, valamint e szándék között. A hazai büntetőjogi szabályozás – mindössze – 1999. március 1. óta tartalmazza azt a korlátozást, hogy a vagyoneklobzás *kizárólag* a bűncselekmény elkövetéséből eredő vagyonra terjedhet ki, korábban az intézkedés az elkövető egész vagyonára (vagy egyes vagyontárgyaira) is elrendelhető volt.¹ A szerző vizsgálódása a

¹ A Btk. 1999. március 1. előtt hatályos 62. § (1) bekezdése az akár teljes vagyoneklobzás alkalmazásának feltételeként azt követelte meg, hogy a bűncselekmény haszonszerzés céljából elkövetett legyen.